

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

PORTAKAL BAHÇELERİ VE HEMŞERİMİZİN FABRİKASI

Sözcük Sayısı: 3986

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" ve John Steinbeck'in "Gazap Üzümleri" adlı eserlerinde, bireylerin yaşamını etkileyen göç ve diğer olgular nasıl işlenmiştir?

İÇİNDEKİLER

1. Giriş.....	3
2. Eserlerde Göçlerin Sebepleri ve Sonuçları, Bireyler Üzerine Etkisi.....	4
3. Eserlerdeki Din, İnanç ve Şans Olguları.....	10
4. Eserlerde Sosyal ve Ekonomik Düzenin Aktarılışı.....	12
5. Eserlerdeki Kadın ve Erkek Kimliği.....	16
6. Sonuç.....	18
7. Kaynakça.....	20

1. GİRİŞ

Yurdundan kovulmak, ayrılmak zorunda bırakılmak, iş bulamamak, barınamamak, barındırılmamak... ve daha bin bir sebepten yüzyıllar boyunca yaşanan göçler sanatın her alanında işlenmiş ve onlarca esere ilham kaynağı olmuştur. Göçler, her deneyimleyen için kendilerine özel bir tecrübe gibi gelse de Dünya Edebiyatı'nın birbirinden uzak coğrafyalarındaki Orhan Kemal ve John Steinbeck'in eserlerinde de tematik anlamda benzer biçimlerde ele alınmıştır.

Orhan Kemal Türk Edebiyatı'nda toplumcu gerçekçi anlatımıyla öne çıkan önemli bir yazardır. Bereketli Topraklar Üzerinde eserinin ikinci baskısının kapak içi yazısı ise bunu kanıtlar niteliktedir:

“Bu kitap, kendi bilgi ve görgülerim dışında, bir lokma ekmek için kötü iş şartları içinde zehir gibi bir hayatı yaşayanlardan derlenmiş malzemeye meydana gelmiştir. Yayımlanmadan önce, çeşitli ırgat, usta, usta yardımcısını toplayarak bir gece sabaha kadar okudum onlara. Dinlediler. Pardon, dediler, bu bu kadar olur. Bütün anlattıkların doğru. Eksik bile. Çukurova'nın bereketli topraklarında öyle işler olur ki, aklın durur. Sana anlatsak, bir değil beş roman çıkarırsın...”¹

John Steinbeck ise kendisini Dünya Edebiyatı sahnesinde kanıtlamış, toplumcu gerçekçi bir yazardır. Zamanında ağır işçi olarak çalışan yazarın da aynı Orhan Kemal gibi eserlerini tecrübelerinden de esinlenerek yazdığı söylenebilir. Pulitzer ödüllü “Gazap Üzümleri” adlı eserinde Joad ailesinin Oklahoma'dan California'ya göçünü anlatır.

Türkçe A dersi kapsamında hazırlanan bu tezde, Orhan Kemal'in “Bereketli Topraklar Üzerinde” ve John Steinbeck'in “Gazap Üzümleri” adlı eserlerinde göç ve insanları etkileyen diğer

¹ 4.OTURUM: IŞIK ÖĞÜTÇÜ – ERDEN KIRAL—SAINT PULCHERIE LİSESİNDE PANEL—19.04.2008. (2008, April 19). Yazar Orhan Kemal Web Sitesi. Retrieved October 23, 2021, from <http://www.orhankemal.org/links/537.htm>

olgular karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İki eserin karşılaştırma yapmak amacıyla seçilmesindeki neden, yazıldıkları dönemlerin birbirlerine yakın olması ve eserlerin ana unsuru olan göçün sebebinin, basitçe içinde bulunulan düzenin ekonomik buhran kaynaklı olmasıdır. Farklı coğrafyalar baz alınarak yaratılmış eserlerin konusu olan göç olgusu, göçün sebepleri ve sonuçları, birey üzerindeki etkisi ve bireylerin yaşamlarını etkileyen diğer olgular eserlerde farklı anlatımlara rağmen tematik benzerlikler göstermektedir. Bu tez, bu benzerlikleri gösterebilmek amacıyla yazılmıştır.

2. ESERLERDE GÖÇLERİN SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

Her iki yapıtın figürleri toplumun tarıma bağlı olduğu uzamlarda karşımıza çıkmaktadırlar. Her iki yapıtta da makineleşmenin; alışkanlıklarına ve yaşam biçimlerine vurduğu sarsıcı darbelerden etkilenen odak figürlerin var olma, gerek bir birey gerekse aile olarak yaşam mücadelelerini devam ettirme hikayesine tanık olunur. Yerlerinden edilenlerin ya da yerlerini bırakmak zorunda kalanların hepsinin bir yaşama bakış açısı ve bir dünya görüşü vardır ancak ihtiyaçların (yeme-içme, barınma, giyinme...), günlük düzenin, insani paylaşımların; isteklerin önüne geçmesiyle, her bir karakterin inançlarında ve yaşama bakış açılarında sarsıcı değişimler yaşanır. Hem Gazap Üzümleri'nde hem de Bereketli Topraklar Üzerinde'de, yan figürler de ana figürler de bir yerde düzenli olarak ve uzun süreli barınamazlar. Papaz Casy'nin:

“Hareket var şu anda. İnsanlar hareket halinde. Göçüyorlar. Nedenini de biliyoruz, nasılını da. Mecbur oldukları için göçüyorlar. Ondan göçer insanlar hep. Ellerinde bulunandan daha iyisini isterler de ondan. O şeye sahip olmanın tek yolu da budur. İstemek, ihtiyaç duymak, sonra da gidip elde etmek. İnsanlar incinince kızar, ancak o zaman dövüşür...” (Steinbeck, s.156)

ifadesi de bunu özetler niteliktedir. “Bereketli Topraklar Üzerinde”de İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali önce hemşerilerinin fabrikasında barınamazlar, sonra Pehlivan Ali, Laz Taşeron’un inşaatında barınamaz ondan sonra da gittiği çiftlikte barınamaz. “Gazap Üzümleri” eserinde ise Joadlar önce kendi evlerinde, sonra devlet kampında, Tom ise en son Weedpatch kampında barınamaz. Bu figürler aracılığıyla, Orhan Kemal ve John Stienbeck hiçbir yere ait olmayan, oralarda barınamayan ve hiçbirinin onları kabul edip tamamen sarmalayamadığı göçmenlerin var olma çabalarını anlatır. Bu bakımdan eserlerin dönemsel ve tematik olarak metinler arası bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Yazarları bir okur olarak daha derin kavrayabilmek adına “Bereketli Topraklar Üzerinde” eseri için 1950’lerdeki Türkiye tarihini ve “Gazap Üzümleri” eseri için Amerika’daki Büyük Buhran’ı bilmek faydalı olacaktır, böylelikle yazarların bakış açıları ve hayat tecrübeleri hakkında daha geniş bir anlayışa sahip olunabilecektir.

“Gazap Üzümleri” eserinde konunun merkezine Joad ailesi alınır. Bu aile aslında toprak bankaları, tüccarlar, örgütlü işletmeler, renkli ilanlarda yazanlar, portakal bahçeleri, California’daki iş umutları ve Amerikan rüyası ile kandırılan, kimisi gönüllü kimisi de onlar gibi göçe zorlanan ve sonucunda California’ya göç eden ve artık ne evlerinde ne de gittikleri yerlerde barınabilen insanların temsilidir.

“Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde ise Sivas’ın Ç. Köyü’nden, Adana’nın bereketli topraklarına göç eden üç arkadaşın hikayesi anlatılır. Belki Gazap Üzümleri’ndeki gibi onları toprağından kovan ağır makineler yoktur ancak gitmelerinden başka çare bırakmayan bir gerçekliğin, ekonomik olarak var olamamanın içinde onlar da yollarına koyulurlar. Yollara düşünürken hep tekrar edilen sözler vardır. “*California’nın portakal bahçelerinde iş bulmak...*” ya da “*Hemşerimizin fabrikasında iş bulmak...*” gibi. Kelimeler farklı olsa da umutlar ortaktır. Bu umutlarını gerçekleştirebileceklerini umdukları uzamlar; John Steinbeck için meyve bahçeleri,

Orhan Kemal için fabrikalar, çiftliklerdir. “...Çukurova’da bu yıl iş çoktur. Haftalıklar yüksek, bildikleri gibi değil!” (Kemal, s.168) kandırmacası ile renkli ilanlardaki portakal bahçelerini gören beyaz evler de işlev olarak aynıdır: İşe ve aşa muhtaç olan kesimin göçmesini sağlayıp sonrasında onları iş gücü olarak sömürmek.

Aynı umutlar gibi yaşananlar da ortaktır ve gerçek yaşamdaki gibi bu kurgusal yaşamlarda da yolculuğun ya da ağır şartlarda çalışmanın fiziksel ya da psikolojik olarak çetinliğine dayanamayan ve ölen ya da kaçan karakterler vardır. Gazap Üzümleri’nde yolculuğun başlarında vefat eden büyükbaba ve büyükanne karakterleri, eşini terk edip kaçan Connie; “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde sulu kozada çalışmaktan hasta düşüp yavaş yavaş ölen Köse Hasan bu durumun örneklerindedir. Her iki eserde de ölümler hemen gömülür, ölümlerin üzerinde çok durulmaz ancak ölümler uğurlarken yapılan konuşmalar ölüm gerçekliğinin gündelik hayata yansımalarıdır:

“Bu yaşlı adam, ömrünü tüketti ve öldü gitti. İyi miydi, kötü müydü bilmiyorum ama bunun zaten fazla önemi yok... Bir keresinde bir şiir duymuştum birinden ‘Tüm yaşayan şeyler kutsaldır.’ diyordu... Ben ölmüş bir ihtiyar için dua etmek istemem. Onun işi zor değil... Dua edecek olsam, nereye yöneleceğini bilemeyen insanlar için ederdim. Dede’ye gelince, onun işi yolunda...”
(Steinbeck, s.177)

Bu alıntıdan da yola çıkılarak söylenebilir ki bu çetin yaşam mücadelesinde durup üzölmek; daha uzun süre aç kalmak, erzakın azalması, işini kaybetme riski demektir. Bu hayat yolculuklarında ise üzölmeye vakit yoktur yoksa mücadele kaybedilmeye başlanır. Yazarın deyimleri kullanarak ve günlük konuşma dilinin sadeliği ile aktardığı:

“Hasta demediniz mi?”, “Hâşâ ya. İşi gözü yiyemedi dedi, adamı aldı. Fabrika orası, fabrika! Sen sen olacaksın sınıksız tutunacaksın işine. Hastalık neymiş?”. “Onu hemen unuttular.” (Kemal, s.84)

kesiti ise bunun acı bir kanıtıdır. Eserler bir gerçekliğin anlatısı oldukları insanlara vurulan ağır darbelerin belgeleridir. Nitekim, bu belgeler bir tarihçinin işine yaramaktan çok bahsi geçen coğrafyaların bahsi geçen dönemlerindeki orta ve alt sınıfın iç dünyasına eğilmek isteyen bir okurun işine yarayacaktır.

Elbette ki göçlerin sonuçları yalnız ölümler değildir. Daha önce de bahsedildiği üzere çoğu figür bir “kimlik” dönüşümü geçirmiştir. Her birinin deneyimlediği farklı olaylar ve farklı toplumsal statüleri, aidiyetleri odak figürlerin yaşama bakış açılarını değiştirmiştir. Örneğin eserin en başından bellidir ki Tom Joad haksızlığa dayanamayan ve kendini müdafaaı şiddet aracılığıyla gerçekleştiren bir figürdür. Ancak, daha önce varlığını bilmediği bir gerçekliği deneyimledikten sonra, işçilerin haklarının nasıl yenildiğine tanıklık ettiğinde, aynı durumdaki insanların başına geçerek protestolara başlar. Tom kırsalda yaşayan nispeten cahil ve eski bir hükümlüken, toplumun huzurunu korumak ve iyiliğini sağlamak adına kavga eden mücadelecisi birine dönüşür. Eserin başlarındaki eski komşu Muley’in ifadesi ise eserin sonundaki Tom’u benzetmeler ve kısa cümleler ile anlatan bir ipucu izlektir:

“Kurt gibiydim. Şimdi de sansar gibi oldum. Ava çıktın mı güçlüsündür. Kimse avcının üstesinden gelemez. Ama avlanan sensen, o zaman durum değişir. Bir şeyler oluverir sana. Güçlü değilsindir artık. Öfkeli olabilirsin ama, güçlü değil. Benim peşimde uzun süredir avcılar var. Kendim avcı olmayalı uzun epey zaman oldu.” (Steinbeck, s.71).

“Gazap Üzümleri” eserinin başlangıcında da bireysel ve aile bireyleri arasında konumsal değişiklikler vardır. Tom hapse atıldığında evin reisi Baba Joad iken döndüğünde karşısında evin

reisi olarak Anne Joad'u bulacaktır. Büyükbaba ve büyükannenin yaşları dolayısıyla sahip oldukları dengesizlikleri ve sakarlıkları, Ruthie ve Winfield'in herkesi idare etmek için çok küçük olmaları, Rozaşarn'ın Anne'ye göre dirayetsizliği, Noah'ın akli melekelerindeki problemler, John amcanın savrukluğu, Al'ın avareliği, Baba Joad'ın yaşanan onca sıkıntıdan sonra güçsüzleşmesi gibi sebeplerden dolayı aile reisliği Anne Joad'a kalmıştır. Geldiğinde bu manzarayla karşılaşan Tom da artık o eski savurgan ve düşüncesiz genç adam olamayacağını ipleri eline alması gerektiğini fark eder. Tom'un karakter gelişimi "ev" ini bulması ve ikinci kez geride bırakmasıyla başlar.

Geride bırakılanlarsa yalnızca evler değil, aynı zamanda kimliklerden bir parçadır. İki eserin de odak figürleri var olmaya başladıkları yerden dışarıya ilk adımlarını zor atarlar. Bu elbette ki sadece kimliğini bırakmanın zorluğu değildir. Eserlerin gelişme kısımlarında, özellikle de çalışmaların iyice zorlaştığı anlarda sıklıkla "ev", "memleket", "Sivas" ve "Oklahoma" kelimelerinin özlem ve buruklukla tekrarlandığı görülür. Joadların bazıları ya da Pehlivan Ali yeni bir başlangıç ararken İflahsızın Yusuf ve Köse Hasan geride bıraktıklarının özlemini duyar ama en sonunda hayatta kalanlar nereye giderlerse gitsinler ait hissedecekleri yerin var olmaya alıştıkları yer, aynı dili ve görgüyü paylaştıkları insanlar olduğunu yazarın sözde soru cümleleri ile yarattığı sorgulama cümleleri ile fark eder:

"Kapının önündeki toprağı tanımadan yaşamak nasıl olacak acaba? Gece yarısı uyanıp da söğüt ağacının orada olmadığını bilmek... kesinlikle bilmek nasıl bir duygu? Söğüt ağaçsız yaşayabilir misin? Yoo, hiç de yaşayamazsın. O söğüt ağacı senin kendin. O şiltedeki acı... o da sen."
(Steinbeck, s.109).

Tom Joad'ın meyve bahçelerindeki işçi kampını sahiplenemezken Weedpatch'deki kampa bağlanması ve orayı güzelleştirmeye çalışmasının sebebi de bu bağlanma ve kendini ait hissetme ihtiyacıdır.

Tom gibi Yusuf da bir kimlik oluşturma, dönüştürme mücadelesine girişmiştir. “Bereketli Topraklar Üzerinde” eseri üç arkadaşın tren yolculuğuyla Sivas'a gitmesiyle başlar, ilk iş bulduktan bir müddet sonra kadar üç arkadaşın aralarında sınımsız bir “kardeşlik” bağı vardır ancak gerek Köse Hasan'ın hastalanması gerekse Yusuf'un elinin iyice iş tutmaya başlaması veya Pehlivan Ali'nin Fatma'yla kaçması, Yusuf'un arkadaşlarından iyice uzaklaşmasına ve bireyci bir faydacılık içinde yaşamını ilerletmesine neden olur. Tom'u toplumu aydınlatma yoluna sevk eden göç ve işsizlik kaynaklı zorluklar Yusuf'u yalnızca kendini kurtarmaya meylettirmiştir. Steinbeck, “Gazap Üzümleri” eserinde bu yaşananları ve yaşanacakları

“Ama başlanmaz ki! Ancak yeni doğan bir bebek baştan başlayabilir. Sen, ben... biz artık geçmiş zamanız. Bir anlık öfke, binlerce sahne... oyuz biz. Bu toprak, bu kırmızı topraklar biziz. Baştan başlayamayız...Deminki hurdacıya sattığımız onca acı... evet, o adam aldı hepsini ama, bizden de gitmiş değil...” (Steinbeck, s.107)

şeklinde şiirsel bir üslup kullanarak ifade etmiştir. Örnekteki gibi sadece anlatılmak istenene dair, birbirleriyle ve eserin ilerleyişiyle bağlantılı çokça ifadenin bulunması bakımından “Gazap Üzümleri” eserinde organik birlik vardır kanısı oluşturulabilir.

Sahte vaatlerle yürekleri umutla çarpan milyonların göçleri sonucunda Çukurova'nın bereketli toprakları üzerinde, California'nın ise meyve bahçeleri etrafına sayısız adam yığılır. İki kurguda da, genel geçer kanunlar, adaletten; insan hakları, eşitlikten; insanların birbirlerini anlayışları, hoşgörüden oluşmamaktadır. Tam aksine yerlerinde barınamayan bu insanların hikayelerinde mecburi bir göç, bir varoluş çabası vardır, ölümü ve sefaleti iyi bilirler ama yaşamayı

unutmuşlardır. Bu yüzden göçmektedirler, ellerindekinin daha iyisini istemektedirler ve yazar bu figürlerin isteklerini yaşamlarını renklendirebilecek nesnelere sıfatlar ve zarflar aracılığıyla aktarmıştır: “bir gaz ocağı”, “bir kırmızı tarak ve yeşil tokalar”, “portakal bahçelerine bakan beyaz bir ev”, “bol bol domuz” ...

3. ESERLERDEKİ DİN, İNANÇ VE ŞANS OLGULARI

Çok eski çağlardan, hatta ortaya çıkışlarından beri dinler, farklı etkilere neden olmuşlardır. Kimi yerlerde çok sıkı tutulmuş, bireyler için dışarıdan bir otorite, bir denetim mekanizması olmuştur ve zamanla bireylerin kimlik oluşumunda etkili rol oynamaya başlamıştır. Bazı yerlerde öyle bir hale gelmiştir ki kişiler tüm hayallerini, tüm umutlarını, tüm acılarını ve kızgınlıklarını, korkularını ve heyecanlarını, en önemlisi de kaderlerini tamamen dinlerine teslim etmişlerdir. Dini teslimiyetin farklı sebepleri vardır, bunlardan en önemlileri eğitimsizlik ve cehalettir. Buradaki “cehalet” kavramından kasıt bireylerin geniş bir dünya görüşü ve yeterli eğitimi olmamasıdır. Sözü edilen iki eserde de odak figürlerin çoğunda bu kaderci ve teslimiyetçi bakış açısı hakimdir, bu durumun sebebi ise yukarıda bahsedildiği üzere eğitimsizlik ve dar dünya görüşüne sahip olmalarıdır. Artık kaybedilecek hiçbir şeyin ve birbirlerinden başka sırtlarını yaslayabilecekleri hiçbir dayanağın kalmadığı bu uzamlarda bireylerin kendilerini kutsal bir güce emanet etmek istemesi ya da bu gücü yanlarında hissetmeye ihtiyaç duymaları da bu teslimiyetçiliğin sebeplerindedir.

“Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde olacaklar kimi zaman “kadere kırk beş”, kimi zaman Allah’ın takdirine bırakılırken, “Gazap Üzümleri” eserinde bunun için Papaz Casy’nin ağzının içine bakılır, en doğruyu onun yapacağına inanıldığı için tanrıya dualar etmesi istenir. Casy çok defa artık papazlığı bıraktığını, kendini bu işe uygun görmediğini belirtse de Joad ailesi ve çevrede karşılaşılan göçmenler tarafından yine dini ricalar almaya devam eder. Bu durumun temel

sebebi zorluklar ve mücadele içindeki insanların sığınak ve umut arayışı olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserindeki insanların da bir sığınağa ihtiyacı vardır çünkü onlar da California’daki işçiler gibi emeklerinin karşılığını alamamaktadır. Din yalnızca bir sığınak değil çoğu zaman da bir avuntudur, kaçılacak yer olmadığına ya da kurtulacak yol kalmadığında devreye girer.

“Önemli değildir. Peygamberler Allah adına sabır getirmişlerdir ya, hiç önemli değildir aç çocukların göklere yükselen feryadı. Ölseler bile ne? Öte dünya vardır, birer kuş gibi uçacaklardır Cennet-i âlâ’ya...” (Kemal, s.169).

Eleştirel bir üslup ile aktarılan bu alıntıdan anlaşılacağı üzere din oradadır, tanrı yukarıdadır ve izliyordur ama inanç kalmamıştır. Fakirler unutulmuş, çocuklar açlıktan karınları şişerek ölmeye başlamıştır. Aslında herkesin dini bir bakışı vardır ama durumlar tam da Casy’nin de dediği gibidir:

“... Zaten artık kimsede inanç minanç kalmadı. Daha beteri, bende de kalmadı. Tabii ara sıra yine dürtüyor içimden bir şeyler. Hemen bir ayin attırveriyorum ya da şölen falan verildiğinde, şükran duasını ben yapıyorum ama yürekte değil. Millet benden bekliyor, biliyorum da ondan yapıyorum.” (Steinbeck, s.26).

Toprak bankaları toprağı kendileri işlemez ama kasabalının da işlemesine izin vermez ya da “Bereketli Topraklar Üzerinde”de inşaatta hiyerarşik bir adaletsizlik vardır ama güç sahipleri bunu görmezden gelir. Bunlar ve daha niceleri ise Papaz gibi insanlarda inanç bırakmamıştır, o ve onun gibiler artık sadece sığınılacak zamanlarda, umudun kalmadığı anlarda toplum sahnesine çıkarlar. Ayinlerden “attırveriyorum” diyerek bahsetmesi ise adamakıllı ve yürekte bir inancın kalmadığının kanıtıdır.

Eserlerde işlenen din olgusu dönemlerinin ve coğrafyalarının gerçeğini yansıtmakta başarılı olmakla beraber aynı zamanda da birer eleştiri niteliği taşımaktadırlar. Bunlar açıkça verilmeyen ancak yazarların sözcük seçimleriyle yapılandırılan eleştirilerdir. Steinbeck'in büyükannenin dualara katılırken verdiği tepkileri "meleme" olarak adlandırması, Papaz'ın rastgele dualarına herkesin inanmasını tasvir etmesi, Kemal'in ünlemler kullanılarak oluşturulan

"Kul acımaz bunlara, Allah acımaz. Allah'ın unuttuğu insanlardır bunlar! Peygamberler kitaplar dolusu sabır, tevekkül, kanaat getirmişlerdir bunlara. Hiçbir işe yaramayan, hiçbir işe yaramayacak olan sabır, tevekkül, kanaat!" (Kemal, s.168)

ifadesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Bu ifadeler dini alaylar değil insan gerçekliğine yapılan eleştirilerdir. İnançlar kararında olduğunda bireyleri çok güçlü, birbirine bağlı kılabilenken, sözü edilen eserlerdeki gibi dozu kaçırıldığında birliktelikten ziyade Steinbeck'in ima ettiği gibi her yere yürüyebilecek bir sürü psikolojisine, Kemal'in sözünü ettiği gibi körü körüne değiştirilebilecek bir kadere razı olmaya varabilir.

4. ESERLERDE SOSYAL VE EKONOMİK DÜZENİN AKTARILIŞI

1929-1939 yılları arasında Amerika'da yaşanan ekonomik buhran yalnız baş gösterdiği Amerika'yı değil, devir de artık küreselleşmeye başladığı için çok sayıda ülkeyi etkilemiştir. Benzer bir dönemde de Türkiye coğrafyasında da ekonomik bunalımlar yaşanmıştır. Kimi yerlerde bu ekonomik bunalımlar güçlüyü daha güçlü, zayıfı daha zayıf yapmıştır. Eserlerde bu tip uzamlar odak olarak alınmaktadır. Paraya ve güce sahip bankalar artık daha hilebaz, fabrikatörler aç, işçiye karşı daha sömürücü, işletmeler sahtekâr, ırgat başları daha yağmacı hale gelmiştir. Bunların altında ezilen işçi çalışan, hayatının derdindeki kesimdir. Zamanında bu düzenin içinde canları yananlarsa gün gelip de ellerine güç geçtiğinde aynı şeyi yapmaya devam ettiklerinden içinden

çıkılmaz bir sömürü döngüsüne girilir. Bu tek tarafın saldırabildiği ve karşının kendini müdafaa etmesinin neredeyse imkânsız olduğu ortamı Muley özetleme tekniği ile şöyle anlatır:

“... Bu toprağın bir halta yaramayacağını babam da biliyor. Yıllardır kimse dişe dokunur bir ürün alamadı buradan. Ama masalarının başında oturan o o..., kendi kârları uğruna insanları parçalayıverdiler. İkiye bölüverdiler...” (Steinbeck, s.64)

Tam bu noktada eserlerin asıl problemi gözler önüne serilmektedir: Fakir fukarayı değil zengini doyuramamak.

Sözü edilen eserlerde açıkça verilen bir işçi-işveren-müdür hiyerarşisi vardır. “Gazap Üzümleri” eserinde bu bankalar-toprak sahipleri-göçmenler üçlemesiyken, “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde amele-ırgat başı-fabrikatör/Bey/Taşeron’dur. İlkinden sonuncusuna doğru kazanılan paralar, refah, yaşam koşulları, temel ihtiyaçları karşılama olanağı, hayat beklentisi azalır. Bu durumda etkili olan kapitalist düzendir. Bazı edebiyat çevrelerince yazarların kapitalizmi eleştirdiği düşünüldüğü bilinse de ve zamanında iki eser de bu sebeplerden ötürü bir süreliğine yasaklansalar da yapılan eleştiri aslında kapitalist düzene değil, bu düzenin üzerinde hayat bulduğu toplumdur. Eleştirilerin yapıldığı noktalara taşeronun haraç kesmeye göz yumması, polisin sadece geçinmek derdindeki işçiye zorbalık yapması örnek verilebilir. Steinbeck ve Kemal’in ürünleri bu noktada gerçeklikten mutlak biçimde ayrı, sanat için sanat olmaya tamamen zıt edebiyatı mümkün olduğu kadar gerçeği doğru bir şekilde temsil ettiği çalışmalardır.

En kıdemlisinden en az kıdemlisine kadar tüm güç sahipleri toplumdaki ziyade kendi çıkarlarını gözetir her iki eserde de. Örneğin “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde ameleden “kesinti” yapmayan, ırgat başılık hakkını almayan bir tane ırgat başı yoktur, onların kendilerini haklı gördükleri sebepten kendileri ameleyleken onlara yapılan haksızlıklardır; *yapmak haklarıdır çünkü onlara da yapılmıştır*, eğer ameleler ırgat başı olmaya *“mükellef olabilirlerse”* bir gün

onların da yapması *caizdir*. Yapanların adı ırgat başı değildir belki ama Joadlar ya da California yerlilerinin kaba tabiriyle “Okie”lerin de yaşadıklarının bir farkı yoktur. Fabrikada “hemşerileri”, çiftliklerde ve inşaatlarda ırgat başları tarafından tüm çalışanların hakları yenir. Paranın ve haksızlığın ipleri eline alarak oluşturmaya başladıkları bu yeni sosyal düzenlerde parası çok olanın yaptığı yanlışlar, bedeli ödenecek türden değildir, paranın gücü adına da onları eleştirmeye yeltenecek kimse de kolay kolay ortaya çıkmaz. Ya Hidayet’in Oğlu gibi yeterince deli ya Tom Joad gibi canı çok yanan karakterler bu işlerde ortaya çıkan isimlerdir. Hidayet’in Oğlu bir gün işçinin paralarını toplayıp azımsanacak bir kısmıyla onlara çürümüş sebzedden yemek yapan, hasta adamı bile kendi çıkarları için sonuna kadar sömüren, bir hizmet verip karşılığında on bekleyen Köse Topal’ı boğarak; Tom Joad ise polis-işçi çatışmasında ölen Casy gibi hak arayışındakilerin başına geçerek bu adaletsizliğe karşı duruşlarını sergilerler. Aslında bu eylemler yazarların baskıcı ve sömürgeci rejime karşı tepkileridir. Örneğin, “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde çiftlikteki kediyi acımasızca vurabilir ya da fabrikanın denetçisi ‘muhacir’ kendi de pay aldıkça ırgat başının haksızlıklarına göz yumabilir. “Gazap Üzümleri”nde de durum farklı değildir. Tarihteki birçok örnekte olduğu gibi kalabalık olanın güçlü olduğu California uzamında da işçileri istemeyen halk yerel polisle bir olup kampta olaylar çıkartır. Bunların temel amacı işçiyi yerinden etmektir nitekim bunlarda başarılı olurlar da.

Sözü edilen eserlerdeki dil ve anlatımın güçlülüğü, ifadelerin kullanıldıkları yerler için özenle seçilmiş olmaları, yazarların, içinde bulunulan duygusal ve fiziksel yoğunluğu okuyucuya geçirmelerindeki en etkili araçtır. İki yazar da toplumcu-gerçekçi yaklaşımla yazdıkları, halka, halkı halkla anlattıkları bu eserlerde yine halkın her kesiminin aşına olduğu ifadeleri kullanarak onlara hitap etmeyi başaramışlardır. Alt okumalar yapıldığında önceki bölümlerde de ifade

edildiği üzere Kemal'in de, Steinbeck'in de seslerini bazı karakterler ve betimlemeler aracılığıyla duyarız.

“Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde en çok tekrarlanan teknik laytmotiftir. Kemal, eserin başında tren yolcuğundaki sohbette sıklıkla “*Gazocağı yılan sedası verir.*” ifadesini kullanılır. Öncesinde gazocağını, şehir yaşamının bir getirisi olarak tasvir eden yazar için “*yılan sedası*” benzetmesi ise üç arkadaşın ileride başlarına gelecekler için bir ipucu izlek niteliğindedir çünkü bu kişiler gerek arkadaşlarınca gerek patronlarca ihanete uğramışlardır, göç onların hayatına yılanın sesini de getirmiştir. Bu durum, IB'nin yedi kavramından, bakış açısı kapsamında değerlendirilebilir.

Kemal, aynı şekilde “Yusuf'un emmisi” ifadesini de sıklıkla kullanır ve ondan yapılan alıntılarla da ip ucu izlekler oluşturur. Düşüncelerini ve eleştirilerini “*Hacı, hoca adamdı güya, üstüne bulunmasın, namaz mamaz da kıliyordu. Böyle mi olurdu Allah adamı?*” (Kemal, s.77) örneğinde olduğu gibi kimi zaman herhangi bir figüre bağlı olmadan verdiği betimlemelerle kimi zaman da “*Emmim derdi ki, uşaklar derdi, gurbete düştünüz mü, siz siz olun, sılayı içinizden atın derdi. Atamadınız mı yandınız derdi.*” (Kemal, s.8) ifadeleriyle yöresel söz ve sözcük gruplarını da kullanarak verir.

İki yazar da kısa ifadeleriyle çok şey söyler. Kemal, işçilerden “*kara ameleler*”; Steinbeck, “*Okie'ler*” diye bahseder. Bu kısa aşağılama sözleriyle de göç edenlerin durumlarına, toplumun kalanının onlara bakışlarına ayna tutarlar ve bu sayede okur bu bakış açısının hiç olumlu olmadığını, yerliler her ne kadar göç edenlerin güçlerinden yararlansa da onları duyan, hissedemeyen insanlar olarak görmediklerini ifade ederler.

Yazarlar, okurla hikâyenin arasına girmezler; verecekleri dersi, anlatacakları olayları genelde okura diyaloglar aracılığıyla verirler.

“- Dediklerine göre bizim gibi yüz bin kişiyi kaldırıp atmışlar buralardan. Eğer hepimiz aynı biçimde öfkeli olsaydık, Tommy... o zaman kimseyi avlayamazlardı...

- Çoğu böyle mi düşünüyor?” (Steinbeck, s.93)

kesitinde birlik olmanın bir anlamda güçlü olmak manasına da geldiği vurgulamaktadır. Eğer dediği gibi olsaydı belki de milyonların iş aramak uğruna göçmek zorunda kalmayacağını anlatan Steinbeck, düşüncelerini örnekteki gibi diyaloglarına yedirerek açıklamaktadır.

Eserlerde, yazarlar düşüncelerini argoya da yer vererek dile getirmektedir, çünkü zor durumda kalan insanlar argoya ya da küfre başvuracaktır. Bu yönüyle yazarların realist bir yaklaşım göttükleri de görülmektedir. Açlıktan ölen çocuğun hikâyesini anlatırken Steinbeck’in “Yok devenin nalı!”(Steinbeck, s.294) ifadesi buna bir örnektir. Aslında, iki yazarın da bahsettikleri öylesine acı ama aynı zamanda öylesine gerçektir ki, bu sade anlatımların içinde, duyguları ve düşünceleri örtmenin gereği yoktur.

5. Eserlerdeki Kadın ve Erkek Kimliği

Neredeyse insan ırkının tarih sahnesine çıkışından beri çoğu toplumda ataerkillik hakimdir. Erkeğin güçlü, ekmek getiren, zor işlerde çalışan olması; kadının ana, naif, güç gerektiren işlerde erkeklere kıyasla daha beceriksiz olması çoğu uzamda hâlâ genel görüştür. Hatta, daha önce bahsedildiği üzere eserlerde karşımıza çıkan neredeyse bütün kadın karakterler tahsilsizdir ve bu durumun da tabii ki onlardan götürüleri vardır. Kadınlar yaptıkları işlerden çok görüntüleriyle ve fiziksel özellikleriyle, bedenleriyle okuyucunun karşısına çıkar dolayısıyla da olaylar daha çok bu durumun tetiklediği durumlar çerçevesinde gerçekleşir kadın karakterler için. Mesela, eserlerde çok genç kadınlardan anne, eş olur; özellikle de “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserinde kadınlar bir bireyden ziyade daha çok bir obje olarak ve cinsel kapsamda değerlendirilir ki bu yazıldığı

dönemin Türkiye'sinde bahsi geçen uzamlar için yerinde bir anlatımdır. Rozaşarn ve Fatma bu bağlamda yakın karakterlerdir. Genç yaşlarında hayatlarındaki birliktelikleri onlar için önemli olan ve tek tük başarılarındandır, “*‘Bu Connie, benim kocam.’ Pek bir övünerek söylemişti bu sözü.*” (Steinbeck, s.121) ifadesi bu duruma örnek verilebilir. Eserlerdeki çoğu kadında bir eş bulma, sırtını dayayacak bir erkek bulma, eşleri dolayısıyla refah içinde yaşama arayışı vardır. Rozaşarn, Connie'den ailesi ve doğacak çocukları kazanç bekleyip kendi toplumun da beklediği gibi ev işlerini yapmada heyecanlıyken Fatma da önce Ömer Zorlu'dan, sonra Pehlivan Ali'den sonra Bilal'den para, gezme tozma için kaynak beklemektedir.

Eserlerdeki kadın ve erkeklerin işlenişi kapsamında değinilmesi gereken bir diğer nokta ise onlara atanan işlerdir.

“-Bırakın ben tuzlayayım şu etleri. Beceririm sizin yapmanız gereken işler var daha.

Anne işini bıraktı onu garip bakışlarla süzdü. Çok acayip bir öneriyle yüz yüze gelmiş gibiydi...

-Kadın işi bu.

dedi sonunda.” (Steinbeck, s.131)

örneğinde Papaz Casy ve Anne arasında geçen diyalogda olduğu gibi ev işlerini yapmak, aileye bakmak ağırlıklı olarak kadından beklenmektedir. “Gazap Üzümleri” eserinde Anne karakteri gerek teşkilatçılığıyla ve ailesini birlikte hareket ettirebilmesiyle, gerek herkese dayanak olarak ve gururundan ödün vermeyerek sık sık bu beklentilerin üstüne çıkmaktadır. Ancak yine de bu eserde de gerek Al'in çapkınlıkları sırasında gerek Rozaşarn'ın iç konuşmaları sırasında kadınlara atanan basmakalıp klişelere rastlanılır.

6. SONUÇ

“Gazap Üzümleri” ve “Bereketli Topraklar Üzerinde” eserleri incelendiğinde bu eserlerin göç ve insan olguları bağlamında birtakım benzerlikler ve farklılıklar yansıttıkları görülür. Göçün insan üzerindeki etkilerinde, sebeplerinde ve sonuçlarında, ekonomik ve sosyal düzenin oluşumunda, dini görüşlerdeki etkisi konusunda iki eserde de birbirini anımsatan anlatımlar bulunmaktadır.

İki yapıtta da göçe neden olan ekonomik ve toplumsal sıkıntılar ve zorunluluk durumu vardır. “Bereketli Topraklar Üzerinde”de dönemlik, “Gazap Üzümleri”nde temelli bir göç konu alınsa da karakterlerin evlerini bıraktıklarındaki hisleri, duydukları özlemler, giderlerken umutlu hissettikleri anlardaki hayalleri coğrafyaları gibi farklı değildir. Birindekini okurken diğerini de duyarsınız.

Bambaşka dünyaların insanları aynı sınavı paylaşırlar bu iki eserde. İnançlarını sınarlar, zayıflamıştır; dirayetlerini sınarlar, karşılarındaki işletmelere yetmez; birbirlerini sınarlar, sonu terk edilişle biter... Steinbeck kürenin bir ucundayken, Kemal diğerindedir ama paylaştıkları ve okurlarının da paylaşmaya devam edecekleri şey “göç”tür, “insan”dır. İflahsızın Yusuf, Köse Hasan, Pehlivan Ali için canavar ırgat başları, fabrikatörler, beylerken Joad’lar için bu, işletmeler, makineleşen tarım, toprak bankalarıdır. Nitekim hepsinin götürüsü de aynıdır: Evlerden birer parça, ailelerden birer parça, kimliklerden birer parça...

Sözü edilen eserler toplumcu gerçekçidir, onlarda kandırmaca ya da toz pembe sonlar yoktur. “Bereketli Topraklar Üzerinde” İflahsızın Yusuf’un kendi hatası olarak görmese de Köse Hasan’ın ve Pehlivan Ali’nin ölümleri üzerinde köyde boğazının düğümlenmesiyle, “Gazap Üzümleri” ise sel taşkınları yüzünden çocuğunu ölü olarak doğuran Rozaşarn’ın gelen sütüyle ölmekte olan yaşlı bir adamı emzirmesiyle biter. Steinbeck’in de anlatmak istediği gibi

karanlıklardan çıkmanın en sağlam yolunun birlik olmaktan geçtiğine bir vurgudur bu son da. Üzüm işçilerinin gazabından bahseden bu eserde, işçilerin yeni ve güçlü bir kimlik oluşturduğuna değinilir. Rozaşarn'ın emzirdiği bu ölmekte olan bu adam ise yeniden doğan bir bebek gibi hayata tutunmakta ve kitabın kapağını son bir kez daha kapatmadan önce okuyucunun içine umut aşılanmaktadır. Sıklıkla olduğu gibi toz pembe sonlar değildir bunlar çünkü bu eserler gerçeği yalın bir şekilde acısını sansürlemeden anlatmaktadır, o sebeple bu tezi de böyle bir sona bağlamak bu eserlere yakışmayacaktır. Görülmektedir ki gücü az olan, güvencesi olmayan yenilmeye mahkumdur ya İflahsızın Yusuf gibi durmadan çalışacak ortaya emek koyacak güçte insanlar ya da Joadlar gibi güvencesi birbiri olan insanlar bu göç savaşında ayakta kalabileceklerdir.

7. KAYNAKÇA

Kemal, O. (2020). *Bereketli Topraklar Üzerinde* (52. baskı). Everest Yayınları.

Steinbeck, J. (2019). *Gazap Üzümleri* (16. baskı). Sel Yayıncılık.

4.OTURUM: IŞIK ÖĞÜTÇÜ – ERDEN KIRAL—SAINT PULCHERIE LİSESİNDE

PANEL—19.04.2008. (2008, Nisan 19). Yazar Orhan Kemal Web Sitesi. Ekim 23, 2021,

<http://www.orhankemal.org/links/537.htm>